

Таким чином, особа, яка набула право власності, в тому числі на товари за товарними позиціями 8701–8707, 8711, 8716 згідно з УКТ ЗЕД, у відповідності до ст. 328 ЦК України, на підставах, що не заборонені законом, зокрема з правочинів, може згідно закону, а саме ст. 365 Митного кодексу України, здійснити повноваження щодо володіння та користування зазначеним товаром, включаючи його розмитнення, в будь-якому місці на території України незалежно від місця свого постійного проживання. Тим більше, що відповідно до ст. 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Одержано 14.04.2018

УДК 347.1

Олена Велеонінівна Кохановська,

професор кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент

Національної академії правових наук України

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКОНОМІЧНУ КОНКУРЕНЦІЮ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У сучасній енциклопедичній літературі конкуренція визначається як спосіб досягнення певного соціально значущого результату на засадах суперництва, змагання [1, с. 444]. При цьому вона може розглядатися в загальносоціальному і спеціальному (економічному, юридичному) значенні.

Як загальносоціальне явище конкуренція є суперництвом, боротьбою за досягнення найвищих вигод, переваг. У свою чергу, в економічній науці конкуренція розуміється як спосіб досягнення переваг перед конкурентами (виробниками аналогічної продукції, наприклад) з метою отримання найкращого економічного результату.

В основі конкуренції лежить економічне суперництво окремих товаровиробників, які змагаються з метою найкращим чином задовольнити свої потреби і отримати високий прибуток, створюючи найбільш вигідні умови виробництва і збуту товарів. Іншими словами, економічний зміст конкуренції полягає в здатності створювати сприятливе середовище в економіці країни в цілому для найбільш ефективного виробництва і збуту товарів.

В літературі називають дві невід'ємні ознаки конкуренції як економічного явища: наявність на ринку великої кількості незалежних продавців і покупців певного виду товару та відсутність для них бар'єрів входу (виходу) на ринок [1, с. 445]. Таким чином, конкуренція виступає не тільки економічним механізмом регулювання пропорцій виробництва певного виду товарів (робіт, послуг), поліпшення їх якості, а й одним із ефективних умов функціонування ринку, наявності на ньому великої кількості незалежних виробників, покупців і продавців, виступаючи об'єктивною закономірністю товарного виробництва і властивістю ринкової економіки.

Розуміння основних форм конкурентних відносин також надає економічна наука, розрізняючи умови переходу до тих чи інших форм власності і господарювання.

Юридичне значення терміна «конкуренція» закріплено в Україні на законодавчому рівні як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, в результаті чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [2, ст. 1]. Юридичний зміст конкуренції складають дії двох або більше учасників економічного змагання (суб'єктів господарювання), які можуть відноситись до якості продукції або послуг, ціни, а також сукупності тих чи інших умов договорів, інших факторів (обставин) господарської діяльності, які мають значення для споживача.

Залежно від характеру правових наслідків конкуренція може бути правомірною (добросовісною) і неправомірною (недобросовісною). Причому правомірна конкуренція ґрунтується на діях, які не суперечать законодавству і звичаям у підприємницькій діяльності, а неправомірна (недобросовісна) конкуренція полягає в будь-яких діях в конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності [3, ч. 1 ст. 32]. У зв'язку з цим слід зазначити, що перший варіант ухваленого Господарського кодексу України (далі – ГК України), який закріпив норми про конкуренцію, перенісши їх зі старого законодавства, був критично переглянутий і надалі ці норми, які не відповідають потребам часу, були офіційно виключені з нього під тиском Антимонопольного комітету України (далі – АМК України) [4]. В результаті в ГК України залишилася фактично одна стаття (ст. 18), яка регламентує, як впливає з її назви, обмеження монополізму та сприяння змагальності у сфері господарювання. В інших питаннях регулювання стало здійснюватися спеціальними законами, що однозначно свідчить про фактичну втрату ГК України будь-якого реального значення і впливу в питаннях формування конкурентного законодавства.

Що стосується міжнародно-правового регулювання конкурентних відносин, то воно стало, як відомо, результатом тривалої роботи з прийняття у 1883 р. Паризької конвенції про охорону промислової власності, ст. 10-bis якої дала приблизний перелік недобросовісних конкурентних дій [5].

В кінці XIX – на початку XX ст. в законодавстві ряду країн також з'явилися норми, які врегулювали конкурентні відносини і закріпили її основні ознаки, серед яких, узагальнивши, можна назвати наступні: 1) змагальність (боротьба) між конкурентами як основний зміст конкуренції; 2) змагальність знаходить вираз в діях (правомірних і неправомірних) підприємців, спрямованих на досягнення переваг над своїми конкурентами; 3) споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість обирати між кількома продавцями чи покупцями; 4) окремий підприємець не може впливати на конкретні ринкові механізми.

Надалі регулювання здійснюється або шляхом створення в країні спеціального законодавства про недобросовісну конкуренцію, або через розвиток практики припинення недобросовісних конкурентних прийомів на основі загальних норм цивільного права. Як правило, мова йде про способи захисту, розроблені адміністративною чи судовою практикою на основі загальних норм цивільного права.

В Україні при підготовці нормативних актів у сфері конкурентного законодавства і в практиці їх застосування враховується також, що в правових системах різних держав відсутнє єдине розуміння антиконкурентних дій, а правове регулювання питань у сфері конкуренції ґрунтується на необхідності охорони внутрішньої економічної стабільності держави. При цьому розрізняють три групи складів недобросовісної конкуренції, виходячи

з характеру антиконкурентних дій: 1) неправомірне використання ділової репутації господарюючого суб'єкта (підприємця); 2) створення перешкод господарюючим суб'єктам (підприємцям) у процесі конкуренції та отримання неправомірних переваг у конкуренції; 3) неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Як законодавство, так і практика, визначаючи поняття недобросовісної конкуренції, розуміють під нею таку конкуренцію, яка «суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах» (ст. 10-bis Паризької конвенції) [5].

Це визначення, яке можна охарактеризувати як найбільш загальне, уточнюється і конкретизується в національних законодавчих актах, наприклад, в країнах німецької системи права, з точки зору загальних принципів цивільного права, таких як «сумлінність», «роzumність», «звичаї ділового обороту», «добрі звичаї» тощо.

У країнах Центральної та Східної Європи нормативні акти включають також у визначення недобросовісної конкуренції критерій заподіяння шкоди недобросовісними конкурентними діями споживачам або господарюючому конкуренту. Таким чином, переважна більшість країн під недобросовісною конкуренцією розуміє господарську діяльність, що суперечить «добрим звичаям», правилам, прийнятим в діловому обороті або в сумлінній торговельній практиці. Законодавчі акти більш пізнього періоду це визначення доповнили посиланням на споживача, який так само, як і конкуруючий господарюючий суб'єкт може зазнавати шкоди в результаті застосування недобросовісних конкурентних дій.

Увагу привертає і те, що в ряді країн в кінці XX – на початку XXI ст. були прийняті законодавчі акти, які характеризуються як комплексні, в яких поряд із положеннями про припинення недобросовісної конкуренції містяться норми антимонопольного характеру. Проблема полягає в тому, що в якості конкурентних розглядаються дії, спрямовані на монополізацію ринку, а забезпечення домінуючого становища на ньому не є тим же самим, що і недобросовісна конкуренція як вид конкуренції, яка не допускається в звичайній господарській практиці.

Стаття 42 Конституції України закріплює захист конкуренції як принципу. Зокрема, у зазначеній статті проголошено, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності [6]. Крім того, не допускається зловживання монопольним становищем на ринку та неправомірне обмеження конкуренції, а також недобросовісна конкуренція. Виключно законами визначаються і правила конкуренції, і норми антимонопольного законодавства (п. 8 ст. 92 Конституції України).

Відповідно до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. недобросовісною конкуренцією визнаються будь-які дії, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності (ст. 1) [7].

Конкретний перелік дій, які за законодавством України можуть характеризуватися як недобросовісна конкуренція, не є вичерпним. Вітчизняні нормативні акти містять також їх уточнюючу кваліфікацію, що є вимогою практики. У числі дій, пов'язаних з дискредитацією конкурента і досягненням в результаті цього неправомірних переваг у конкуренції, названі такі: дискредитація конкурента; купівля-продаж товарів, виконання робіт, надання послуг із примусовим асортиментом; порівняльна реклама; схилення до бойкоту господарюючого суб'єкта (підприємця); схилення господарюючого суб'єкта (підприємця) до розірвання договору з конкурентом; схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника); підкуп працівника постачальника і також досягнення неправомірних переваг у конкуренції, що означає різноманітні форми нечесної конкуренції.

Значна кількість актів недобросовісної конкуренції пов'язана з порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності, такі як торгівельні марки, винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо.

Серед них, зокрема: копіювання зовнішнього вигляду виробу; неправомірне використання товару іншого виробника; неправомірне використання чужих рекламних матеріалів, позначень, пакування, неправомірна порівняльна реклама та ін.

Не викликає сумнівів, що економічна свобода господарюючих суб'єктів може бути ефективно забезпечена тільки за допомогою цілого комплексу дій щодо запобігання недобросовісній конкуренції та активної боротьби з нею. Ділова репутація і набутий комерційний досвід вимагають постійної уваги і надійного захисту. Основними органами, покликаними надавати такий захист, є суди України, АМК України, правоохоронні органи держави.

Як створення перешкод господарюючим суб'єктам (підприємцям) у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції кваліфікується дискредитація господарюючого суб'єкта (підприємця); купівля-продаж товарів, виконання робіт, надання послуг із примусовим асортиментом; схилення до бойкоту господарюючих суб'єктів (підприємців); схилення господарюючого суб'єкта (підприємця) до розірвання договору з конкурентом; підкуп працівника постачальника; підкуп працівника покупця (замовника); досягнення неправомірних переваг у конкуренції.

До групи антиконкурентних дій у вигляді неправомірного збору, розголошення та використання комерційної таємниці відноситься неправомірне збирання комерційної таємниці; її розголошення і схилення до її розголошення, а також її неправомірне використання.

Розвиток економіки на нинішньому етапі характеризується посиленням конкуренції, що надає всім процесам позитивне ринкове забарвлення. Для держав в сучасному глобальному світі впровадження і захист конкурентних відносин стає пріоритетним завданням.

Становлення конкурентного законодавства незалежної України можна віднести до самого початку 1990-х р. р. Так, формування антимонопольного законодавства почалося в 1992 р. з прийняттям Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18.02.1992 р, нині скасованого. Названий Закон заклав основні механізми антимонопольного регулювання. В період 1992–1993 рр. грошово-кредитна і цінова політика України зазнала більш жорсткого державного регулювання, що істотно відбилося на реформуванні всієї економічної системи. В результаті цього поширення набула практика державної підтримки та дотацій, субсидій і пільгових кредитів організаціям і підприємствам, зокрема монополістам, збільшилася кількість і обсяги держзамовлень і централізованого розподілу товарів.

Основи конкурентної боротьби, які тільки зароджувалися, стали певною перешкодою для зловживання монополієм становищем. Розвиток конкурентного ринкового середовища значною мірою було підтримано створенням і розвитком Антимонопольного комітету України. З 1993 р. в Україні було прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на реформування та вдосконалення конкурентного законодавства, в тому числі пакет законів у сфері права інтелектуальної власності.

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який згадувався вище, був прийнятий 7 червня 1996 р. Він визначив правові засади захисту господарюючих суб'єктів (підприємців) і споживачів від недобросовісної конкуренції. Пізніше, вже після прийняття Конституції України, 20.04.2000 р. Закон України «Про природні монополії» закріпив основи державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій [8].

У зв'язку з цим були внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. і до Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. Таким чином, вже в цей час були сформовані положення щодо адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення антимонопольного законодавства.

11 січня 2001 р. був прийнятий вже згадуваний вище Закон України «Про захист економічної конкуренції». Без будь-яких перебільшень можна сказати, що цей законодавчий акт вигідно відрізняється концептуальною новизною і прогресивністю, зокрема від ГК України, і може розглядатися в якості стрижневого нормативного акту у сфері вітчизняного конкурентного законодавства. Його розробці передувало глибоке вивчення зарубіжного законодавства, зокрема законів держав Західної, Центральної та Східної Європи, законодавства країн-членів СНД; аналізувався також більш ніж столітній досвід застосування антитрестівського законодавства США і п'ятдесятирічний досвід Німеччини; були досліджені і враховані положення законодавства ЄС у сфері захисту конкуренції і вивчена практика його застосування.

За дванадцять років, що минули з моменту прийняття Закону України про захист економічної конкуренції, сформувалася значна за обсягом практика його застосування, яка ще раз підтвердила провідне значення спеціальних законів у питаннях регламентації конкурентних відносин і повну втрату в цих процесах позицій ГК України. Розуміння фактичної втрати впливу норм вказаного кодексу та важливості положень ЦК України та спеціального законодавства, а також ефективності цивільно-правових способів захисту прав у сфері, яка аналізується, значно посилює адекватність і повноту розвитку конкурентного законодавства в Україні нарівні з розвитком законодавства інших держав і з урахуванням їх багаторічного досвіду.

Список бібліографічних посилань

1. Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. Київ : Ін Юре, 2009. 952 с.
2. Про захист економічної конкуренції : закон України від 11.01.2001 № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.
3. Господарський кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. № 19–20, 21–22. Ст. 144.
4. Про Антимонопольний комітет України. Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.
5. Парижская конвенция об охране промышленной собственности от 20 марта 1883 г. : действует в Украине с 25 декабря 1991 г. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123 (дата звернення: 11.04.2018).
6. Конституція України : закон України від 28.06.96 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Про захист від недобросовісної конкуренції : закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.
8. Про природні монополії : закон України від 20.04.2000 № 1682-4. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 30. Ст. 238.

Одержано 13.04.2018